

JANÍK, T.; SEIDEL, T. ET AL.

The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom

Monster : Waxmann Verlag GmbH, 2009. ISBN 978-3-8309-2208-7.

V roce 2009 vydalo nakladatelství Waxmann Verlag v Německu anglicky psanou publikaci kolektivu autorek a autorů vedených Tomášem Janíkem a Tinou Seidel s názvem *The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom*. Kniha je celistvě pojednanou publikací, která je hluboce zakotvena v dílčích výzkumech provedených v oblasti využití videostudie k popisu a objasňování procesů edukační reality.

Videostudie, tj. audiovizuální záznam a následná analýza procesů probíhajících během výuky ve třídě, je zřejmě nejdokonalejším způsobem studia těchto dějů. Používá moderní záznamovou techniku a umožňuje zpracovávat získané informace pomocí počítače. Aplikace videostudie má řadu výhod, především přesnost a komplexnost záznamu, a proto se hodí také k celkové analýze procesů ve výuce. Videostudie se v posledních letech uplatňují jak v zahraničních výzkumech zaměřených na analýzu výuky v jednotlivých předmětech (TIMSS 1995 a TIMSS 1999), tak v českém pedagogickém výzkumu (CPV PdF MU Brno). Jedná se tedy o vysoce aktuální téma.

Kniha je rozdělena do tří částí a v rámci nich se skládá ze čtrnácti kapitol (včetně úvodní). Každá část se věnuje využití videostudií k určitým účelům. První část se zabývá využitím videostudií k popisu dynamiky vyučování a učení, druhá část diskutuje přínos ke zkoumání efektů vyučování, zejména učení studentů, a konečně třetí část řeší problematiku využití videozáznamů při profesním rozvoji učitelů.

Sepětí diskutovaných témat s výsledky jednotlivých výzkumů je patrné již z úvodních stránek první části, které se soustřeďují na různé videostudie realizované v posledních patnácti letech, zaměřující se na popis vyučovací praxe. V této části se čtenáři přehledně seznámí s metodologií a některými nálezy mezinárodní videostudie TIMSS 1999, která se zabývala vyučováním přírodním vědám. Najdeme zde zajímavá zjištění i pro Českou republiku. I když je otázkou, jak jsou vzhledem k více než desetileté distanci tyto nálezy aktuální, splácí se tu alespoň částečně dluh, který má pedagogický výzkum (nejen český) vůči zpracování dat z mezinárodních studií. V dalším jsou shrnuty zkušenosti s novými technikami pořizování dat, jejich sběrem, uložením a analýzou, což ocení zejména zájemci, kteří sami zamýšlí pořídit videonahrávku výuky. Tato potenciálně velmi přínosná kapitola by zřejmě zasluhovala zvláštní postavení v rámci ostatních a je otázkou, proč byla zařazena právě sem. Na základě empirických ilustrací z videostudie provedené v norských školách v rámci projektu PISA+ je dokumentováno, jak analytické přístupy (kódovací schémata) a škály upřesňují a osvětlují, jak může být popis přírodovědných hodin strukturován. Možnosti komplexního přístupu k analýze vyučování dokládá výzkum

zaměřený na porovnání výuky fyziky v Německu a v německy mluvících částech Švýcarska. Další kapitola seznamuje se srovnávací analýzou výuky fyziky, zeměpisu, angličtiny (jako cizího jazyka) a tělesné výchovy v České republice. Za cenný můžeme považovat také fakt, že analýza je provedena v kontextu nálezů videostudie výzkumu TIMSS 1999. Diskutovány jsou zejména metody a formy výuky. Na závěr první části jsou prezentovány tzv. process plots („procesní mapy“), které byly vytvořeny zejména pro zachycení a popis fází plánování, vedení a analýzy experimentů v hodinách přírodovědných předmětů.

Ve druhé části knihy najdeme příspěvky zaměřené na využití videa při zkoumání účinků vyučování na učení studentů. Jsou zde prezentovány přístupy, které spojují data zjištěná při videostudiích zachycujících procesy ve vyučování s výsledky vzdělávání. Na příkladě dat z videostudie výuky matematiky v Německu a ve Švýcarsku se ukazuje možnost jejich propojení s daty z dotazníku. To umožňuje odhalit vztah mezi procesy ve výuce a výkonem studentů. V dalším se můžeme seznámit s vybranými nálezy IPN videostudie, ve které byla analyzována výuka fyziky. Diskutovány jsou nejen snadněji registrovatelné aspekty, ale například také hlubší vzhled vyžadující práce s chybou. Videostudie byla vybrána rovněž ke zkoumání vztahu mezi vedením učitelů a porozuměním základním pojmům (v rámci fyziky).

Třetí část můžeme považovat za určité vyvrcholení předcházejících oddílů. Kolektiv autorů a autorek se zde zabývá různými přístupy, které mohou být využity ve vzdělávání učitelů, zejména k ilustraci vyučovací praxe probíhající ve třídách, k rozvoji přemýšlení učitelů o procesech ve výuce a k vedení a trénování učitelů. Je zde také prezentováno e-learningové prostředí pro učitele (CPV Video Web) zahrnující zejména videonahrávky vyučovacích hodin. V dalším je diskutován projekt STeLLA, který poskytuje dokumentaci vazeb mezi vyučovacími strategiemi a výsledky vzdělávání studentů. Videonahrávky jsou zde určeny zejména k analýze učitelům přírodních věd. Předposlední kapitola nás seznamuje s projekty LUV a Observe, které využívají videozáznamů k diagnostice kompetencí učitelů. Zaměřují se zejména na pedagogicko-psychologickou kompetenci, která je výchozím hlediskem k profesnímu rozvoji učitelů. V poslední kapitole jsou prezentovány přístupy použité v projektech STAAR a iPSC. Na základě příkladů z PSC (Problem-Solving Cycle) je zde dokumentováno použití videotechnologií při profesním rozvoji učitelů i v pedagogickém výzkumu.

Co se týká struktury, publikace je v určitém smyslu vystavěna pyramidálně: na první část, která se zabývá videostudiemi popisujícími edukační realitu ve třídách, navazuje druhá část uvádějící do souvislosti vyučování a jeho účinky na učení studentů, která je završena třetí částí diskutující možnosti, které nabízí videostudie při profesním rozvoji učitelů. Považuji toto pojetí publikace za vhodné a v zásadě přehledné. Ke struktuře knihy je možné mít určité výhrady. Bylo by účelné, kdyby byl na konci publikace zařazen jmenný seznam jednotlivých klíčových pojmů s odkazy na příslušná místa jejich výskytu v textu. Zároveň by bylo přínosné, pokud by byl ke konci publikace uveden určitý syntetizující závěr. Vzhledem k množství relevantních a zajímavých informací, které jsou v jednotlivých kapitolách shromážděny, by tento počín nabyl na zvláštním významu, i když je pravda, že částečně tento

chybějící závěrečný oddíl nahrazuje úvod knihy (kapitola 1).

Je třeba vyzdvihnout, že také z formálního hlediska působí publikace celistvým dojmem. Drobnou výhradu lze mít k pojetí některých obrázků, zejména grafů, jejichž rozlišení je na hranici čitelnosti. Anglický jazyk, kterým je kniha psána, zcela jistě rozšíří okruh čtenářů a nebude na překážku odborníkům ani v České republice.

Jak již bylo řečeno, publikace podrobně seznamuje jednak s množstvím aktuálních přístupů k pojetí videostudie, jednak s velkou dávkou konkrétních projektů, které ji využívají. Vzhledem k tomu, že kniha dokumentuje použití videostudie v různých výzkumech a v různých vzdělávacích oborech, překračuje její význam a využití obecně pedagogickou rovinu, a zasahuje tak významně i do rovin speciálně didaktických (např. didaktik přírodních věd). Publikace je velmi významným počinem, který seznamuje odbornou pedagogickou obec s vysoce aktuálním tématem pedagogických věd. Je mimořádně kvalitně zpracována a doufejme, že bude inspirací k dalším výzkumným pracím v této oblasti.

Vojtěch Žák